

argo

Ildefonso Falcones

DĚDICOVÉ ZEMĚ

Návrat do světa hrdinů
KATEDRÁLY MOŘE

/román/

ARGO

ILDEFONSO
FALCONES

DĚDICOVÉ
ZEMĚ

ARGO

Přeložila Lenka Malinová

Argo, 2018

LOS HEREDEROS DE LA TIERRA

© 2016, Ildefonso Falcones de Sierra

Translated from the original edition of Penguin Random House Grupo Editorial,

Barcelona, 2016

Translation © Lenka Malinová, 2018

ISBN 978-80-257-2391-3 (váz.)

ISBN 978-80-257-2599-3 (e-kniha)

ČÁST PRVNÍ

Mezi mořem a zemí

Moře bylo rozbouřené, nebe olověně šedé. Mezi lidmi na pláži – nádečníky z loděnic, loďaři, námořníky a nosiči, zvanými *bastaixos* – bylo cítit napětí; mnozí si třeli ruce a poklepávali dlaněmi, aby se zahřáli, jiní se snažili ukrýt před ledovým větrem. Většinou mlčeli a vyměňovali si významné pohledy, pak jejich pozornost přitáhly vlny, jež se divoce tříštily o břeh. Impozantní královská galéra o třiceti lavicích pro veslaře na každém boku byla vydána na milost a nemilost nepřízni počasí. V předchozích dnech *mestres d'aixa*, mistři stavitelé z loděnic, spolu s učni a námořníky odstranili všechno, co se odstranit dalo: kormidla, výzbroj, plachtoví, stěžně, lavice, vesla... Loďaři všechno, co se dalo z lodi odvézt, dopravili na pláž, kde se toho ujali *bastaixos* a odnosili vše do skladů. *Santu Martu* držely na místě poslední tři kotvy, pevně uchycené na mořském dně, a obrovská obnažená konstrukce sebou škubala, jak se snažila odolávat nárazům rozbouřeného moře.

Hugo, dvanáctiletý chlapec s hnědými vlasy a rukama i obličejem stejně špinavými jako košile, která mu sahala až po kolena, nespouštěl z galéry oči, jež prozrazovaly bystrost ducha. Od té doby, co pracoval pro Janovana v loděnicích, pomohl vytáhnout na souš a spustit na moře mnoho podobných lodí, ale tato byla velká a špatné počasí ohrožovalo zdar celé operace. Několik námořníků se mělo nalodit na *Santa Martu*, uvolnit kotvy a loďaři ji pak měli odtáhnout na pláž, kde na ni čekal chumel lidí, který ji měl dopravit do nitra loděnic. Tam přečká zimu. Šlo o náročnou a hlavně tvrdou dřinu, i přesto, že se loď po písku posouvala pomocí kladek a vratidel. Barcelona, ačkoli byla jednou z námořních mocností spolu s Janovem, Pisou a Benátkami, neměla přístav ani kotviště či hráze, které by usnadňovaly práci. Barcelona, to byla jedna jediná otevřená pláž.

„Annemu, pojďme, Hugo,“ pobídl chlapce Janovan. Hugo se na *mestra d'aixa* podíval.

„Ale...“ pokusil se namítnout.

„Nehádej se,“ přerušil ho Janovan. „Vrchní sekretář loděnic“ – ukázal bradou na skupinu opodál – „si právě podal ruku se zástupcem lodařského cechu. To znamená, že se dohodli na nové ceně, kterou král zaplatí kvůli nečasu a nebezpečí, které to znamená. Vytáhneme ji z vody! Annemu,“ zopakoval.

Hugo se sehnul, chytil železnou kouli, kterou měl Janovan řetězem připevněnou k pravému kotníku, ne bez námahy ji zvedl a přidržel si ji u břicha.

„Jsi připraven?“ optal se netrpělivě Janovan.

„Ano.“

„Cechmistr nás očekává.“

Chlapec nesl kouli, která *mestrov* *d'aixa* bránila v pohybu. Následoval ho po pláži a proplétal se mezi lidmi. Už se rozneslo, že dohoda byla uzavřena, a lidé spolu vzrušeně hovořili, překřikovali se a gestikulovali v očekávání, že jim cechmistr udělí nějaké pokyny. Byli mezi nimi i další Janované, které zajali na moři a přikovali k železným koulím, jež poponášeli malí chlapci, zatímco zajatci byli nuceni pracovat pro katalánské loděnice.

Domenico Blasio, jak se Janovan, kterého Hugo doprovázel, jmenoval, byl jedním z nejlepších *mestres d'aixa*, mistrů stavitelů, celého Středomoří, dost možná lepší než sám cechmistr. Vzal Huga do učení na žádost mistra Arnaua Estanyola a také Juana Navarra, sádelnatého muže s plešatou, kulatou hlavou, zástupce vrchního sekretáře loděnic. Zpočátku s ním Janovan jednal poněkud odměřeně a nevynahrady to ani chvíle, kdy se pustil do práce se dřevem, a zdálo se, jako by zapomínal na to, že je vězeň, takovou vášeň totiž cítil ten muž pro stavění lodí. Avšak od té doby, co král Petr Obřadný podepsal křehký mír s janovskými pány, a všichni vězni v loděnicích doufali, že Janovští propustí katalánské vězně a Katalánci zase ty janovské, se mistr Hugovi náhle začal věnovat a zasvěcovat ho do tajemství jednoho z nejžádanějších řemesel v celém Středomoří: do stavění lodí.

Když se Janovan zastavil u skupinky význačných členů cechu a *mestres*, mistrů, kteří se shromáždili kolem cechmistra, nechal Hugo kouli na písku za mistrovými zády. Přelétl pohledem celou pláž. Všeobecné vzrušení

rostlo: lidé pobíhali sem a tam, připravovali náčiní, pokřikovali, povzbuzovali se a plácali se po zádech; všechn ten ruch jako by chtěl přemoci vítr, chlad a ono slabounké mléčné světlo, tak nepatřičné v těchto věčně prosluněných končinách. I když jeho jediným úkolem bylo nosit Janovanou kouli, cítil se Hugo hrdý, že je součástí toho všeho. Na okraji pláže, u zdí loděnic, se shromáždilo početné publikum, které hlasitě aplaudovalo. Chlapec sledoval, jak si námořníci chystají lopaty na vyhloubení půdy pod galérou, vratidla a kladky, klády, po nichž se měla po vrstvě tuku nebo trávy posouvat galéra, a páčidla a jak se *bastaixos*, nosiči, připravují k vytažení lodi na břeh...

Zapomněl na Janovana, nechal kouli napospas jejímu osudu a rozběhl se ke skupině *bastaixos*, která se shromáždila na pláži. Uvítali ho přátelským pohlavkem. „Kdes nechal kouli?“ uvolnil jeden z nich napjatou a vážnou atmosféru. Dobře Huga znali či spíše o něm věděli díky náklonnosti, kterou k němu chová mistr Arnau Estanyol, starý muž, který stál v samém středu všech a vedle statných mistrů nosičů z barcelonského cechu *bastaixos* vypadal náhle drobný. Všichni věděli, kdo je Arnau Estanyol, obdivovali jeho životní příběh a pamětníci vyprávěli o mnohých dobrodružích, která pro cech a jeho členy vykonal. Hugo se mlčky postavil vedle Arnaua, jako by byl jeho majetkem. Stařec neztratil ani na chvíli nit rozhovoru, jen chlapci pročísl rukou vlasy. Hovořili o nebezpečí, které hrozilo loďářům při odtahování galéry, a také o tom, jak ošemetné by bylo, kdyby loď ztroskotala daleko od pláže a bylo by nutné ji ukotvit na místě. Mohla se převrhnout. Vlny byly hrozné a většina *bastaixos* neuměla plavat.

„Hugo!“ ozvalo se do všeobecného rumraje.

„Už jsi zase někde zapomněl mistra?“ optal se Arnau.

„Ještě nemusí pracovat,“ vymlouval se chlapec.

„Běž za ním.“

„Ale...“

„Běž.“

Hugo s koulí v náručí spěchal po pláži za Janovanem, který rozdával rozkazy na všechny strany. Cechmistr i ostatní si ho vážili; nikdo nepochyboval o umění Domenica Blasia v řemeslu *mestra d'aixa*. Opravdový shon vypukl ve chvíli, kdy se loďářům podařilo dostat k *Santa Martě*, zachytit lana, zvednout kotvy a kdy ji začali táhnout ke břehu. Vlekly ji čtyři menší lodě, dvě po každém boku. Část lidí sledovala scénu s děsem

v očích; napětí se jim zračilo ve tvářích a zaťatých pěstech. Jiní, vlastně většina, se nechali unést a předháněli se v hlasitém povzbuzování, jež se mísilo v nekontrolovatelnou vřavu.

„Dávej pozor, Hugo,“ napomenul ho Janovan, protože chlapec zůstal pozadu, pozornost upřenou tam, kam většina davu: jedna z lodí se prudce zhoupala a dva členové posádky spadli přes palubu. Podaří se jim dostat zpátky?

„Mistře,“ zaprosil s očima přilepenýma na loďářích, kteří se snažili vytáhnout své druhy z vody, zatímco *Santa Marta* se prudce nakláněla na bok, jak za ni ona čtvrtá loď tahala.

Hugo se chvěl. Viděl v té scéně obraz té, kterou mu vylicili námořníci, kteří byli s jeho otcem, když ho před několika lety pohltily vlny při cestě na Sicílii. Janovan to pochopil, znal ten příběh a i on se nechal vtáhnout do dramatu, jež se odehrávalo na moři.

Jeden z loďářů se dokázal vydrápat zpátky na palubu; druhý sebou zoufale zmítal ve vlnách. Ta scéna se jim navždy vryla do paměti. Loď, která táhla galéru na stejné straně, vyhodila přes palubu silné lano a vyplula směrem, kde paže loďáře volajícího o pomoc zmizely pod vodou. Po chvíli se znovu vynořily. Všichni zúčastnění si oddechli skoro naráz. Hned nato se však opět ztratily z dohledu. Proud odnášel loďáře na širé moře. První loď také vyhodila záchranné lano a zbývající dvě se hned, jak pochopily její záměr, přidaly také. Loďáři rychle veslovali na pomoc druhovi, vesla se nořila do vody v rytmu výkřiků, modliteb a napjatých odmlk, které se k nim nesly z pláže.

Hugo vnímal, jak se mu mistrovy prsty křečovitě zarývají do ramenou. Bolelo to, ale ani nemukl.

Ve stejnou chvíli, kdy se loďáři pokoušeli zachránit tonoucího, se *Santa Marta* vychýlila z kurzu a najela na kamennou hráz U Svatého Damiána. Pár lidí se ohlédlo, ale pak se znovu soustředili na menší loď. Z jedné z nich dávali znamení, a i když to kdosi pochopil jako dobrou zprávu a padl na kolena, většina lidí se s tím nespokojila. Co když to byl omyl? Zase mávají, teď už ze všech lodí, vztažené paže, sevřené pěsti, jako by chtěly udeřit do nebe. Teď už nebylo pochyb: vracejí se. Veslovali zpátky k pláži, kde se lidé objímali mezi slzami a smíchem.

Hugo vnímal, jak se mistrovi ulevilo, ale sám se dál třásl. Jeho otci nebylo pomoci, tvrdili jim. Představil si, jak vztahuje ruce ve snaze se zachránit, jako prve onen loďář. Janovan ho přátelsky popleskal po tváři.

„Moře může být stejně krásné jako kruté,“ pošeptal mu do ucha. „Možná že to byl právě tvůj otec, kdo dnes zdola tomu muži pomohl.“

Mezitím vlny znovu a znovu útočily na *Santa Martu* a otloukaly ji o ostré kameny hráze.

„Tohle je proto, že dovolí plavbu mimo sezonu mezi dubnem a říjnem,“ vysvětloval Arnau Hugovi.

Druhý den po patálii se *Santa Martou* kráčel Arnau spolu s Hugem směrem k Nábřeží čtvrti. Nádeníci z loděnic sbírali trámy z galéry, které moře vyvrhlo na pláž, a snažili se z hrázky U Svatého Damiána zachránit, co se dá. U toho Janovan s koulí přikovanou k noze být nemohl, takže si s Hugem užívali volna svátečního dne, po kterém je hned čekal ještě další: Zjevení Páně, k tomu neděle.

„Galéry jsou teď lepší,“ vysvětloval dál Arnau, „mají víc lavic a vesel, jsou z kvalitnějšího dřeva a kovu a staví je znalejší mistři. Zkušenosti nám usnadňují plavbu a najdou se tací, kdo si zahrávají se zimou. Zapomínají na to, že moře neodpouští nerozvážným.“

Vraceli se k Panně Marii od Moře uložit do pokladnice Bratrstva prokrmu pro bídné nebohé, dobročinného spolku při bazilice, almužnu, kterou vybrali. Spolek měl tučné příjmy; patřily mu vinice, různé stavby, dílny, pachtý... Avšak mistr Arnau rád chodil od domu k domu, jak se na činovníka Nebohých bídných slušelo. Od té doby, co jménem Panny Marie od Moře pomohl Hugově rodině z bídy, do které upadla po smrti živitele, chodil s ním chlapec vybírat almužnu pro potřebné. Hugo znal dárce, nikdy však příjemce.

„Ale proč...?“ nakouzl klučina otázku. Arnau ho vlídně pobídl, aby pokračoval. „Proč člověk jako vy... chodí almužnou?“

Arnau se trpělivě usmál, než odpověděl.

„Vybírat peníze pro potřebné je výsada, milost Boží, žádné neštěstí. Ani jeden z těch, které obcházíme, by nedal ani groš někomu, komu nedůvěřuje. Činovníci Bratrstva jsou vážení měšťané Barcelony a skutečně je tomu tak, že musí žebrot pro chudé. Víš co?“ Nebylo třeba, aby Hugo přisvědčil; Arnau sám pokračoval: „My činovníci nemusíme skládat účty z toho, co děláme, nejen s vybranými penězi, ani s ostatním majetkem. Nikomu, ani arcijáhnovi Panny Marie. Ani samotnému biskupovi! Takové důvěry požívají vážení měšťané tohoto města. Nikdo neví, komu, které rodině jsem penězi milosrdných lidí pomohl.“

Hugo dříve mistrovi při takových pochůzkách pravidelně vypomáhal, dokud mu Arnau nesehnal práci v loděnicích u Janovana, aby se naučil stavět lodě a jednoho dne z něj byl *mestre d'aixa*. Když se Hugo dostal do loděnic, jeho mladší sestra Arsenda už nějaký čas díky Arnauovi sloužila u jedné jeptišky v klášteře V Rákosinách. Řeholní sestra přislíbila, že bude dívku šatit, živit a vychová z ní řádnou ženu, kterou po deseti letech opatří věnem ve výši dvaceti liber, aby se mohla vdát.

Nadšení z toho, že se bude podílet na tak fascinující práci, jakou je stavění lodí, i když jen jako pouhý nosič Janovanovy železné koule, mu však trochu kalilo pomyšlení na to, co to bude znamenat pro jeho matku Antoninu.

„Žít tam? Přespávat tam?“ ptal se vyděšeně, když mu matka pověděla o nové práci. „Proč tam nemůžu pracovat a na noc se vracet jako vždycky domů k vám?“

„Protože já už tu bydlet nebudu,“ odvětila Antonina sladkým hlasem, jako by ho jediné tak mohla přesvědčit.

Chlapec odmítavě zavrtěl hlavou.

„Je to náš domov...“

„Nemůžu ho dál platit, Hugo,“ skočila mu do řeči. „My chudé vdovy s dětmi jsme jako nepotřebné stařeny: v tomhle městě s námi nepočítají. To už přece víš.“

„Ale mistr Arnau...“

Antonina ho opět přerušila: „Mistr Arnau mi našel práci, kde mi dají ošacení, postel, jídlo a snad i něco peněz. Tvoje sestra je v klášteře a ty budeš v loděnicích, co bych si tady sama počala?“

„Ne!“ objal ji ze všech sil Hugo.

Barcelonské Královské loděnice stály hned u moře. Byla to osmilodní stavba podepřená sloupy, se sedlovým zastřešením. Vzadu měla dvůr, dostatečně prostorný, aby se tam daly stavět velké galéry. Za dvorem se rozkládala další budova, rovněž osmilodní, s vysokými stropy a spoustou světla, kde se také stavěly, opravovaly a skladovaly katalánské lodě. Velkolepé dílo, jehož výstavba započala už za krále Jakuba a štědře ji podporoval i Petr III. Obřadný, bylo zakončeno čtyřmi věžemi v každém rohu celého komplexu.

Podél lodí, věží a nádrží na vodu, kterou se zvlhčovalo dřevo, se táhly kůlny, kde se přechovávalo veškeré vybavení galér: prkna a nářadí, vesla,

zbraně: kuše, šípy, kopí, meče, bojové sekyrky a kosy, džbány s nehašeným vápnem k oslepení nepřítele, který by chtěl proniknout na palubu, další s mýdlem, aby po něm námořníci uklouzli, či jiné s dehtem na podpálení nepřátelských plavidel. Skladovaly se zde pavézy, podlouhlé štíty, které se spouštěly po bocích galéry na obranu veslařů při útoku; kůže, které se přehazovaly přes helmy, aby je nepřítel nemohl zapálit; plachty, vlajky, hřebíky, řetězy, kotvy, stěžně, lucerny a další nepřeberné množství předmětů a náčiní.

Loděnice se rozkládaly na opačném konci Barcelony než Panna Maria od Moře, u kláštera menších bratří, ačkoli zatímco ten se nacházel pod ochranou hradeb Starého města, loděnice teprve čekaly na to, až je obkrouží nový prstenec, který Petr III. nařídil postavit. Stejně jako v případě hradeb, které měly chránit novou čtvrť Raval, chyběly peníze.

Antonina s ním nešla.

„Už jsi velký chlap, synu. Vzpomeň si na svého otce.“

Loučila se s ním naoko vyrovnaně, snažila se držet hlavu vzhůru, schválně kráčela několik kroků pozadu a modlila se, aby si už probůh mistr Arnau její dítě odvedl a ona si mohla o samotě poplakat.

Arnau to pochopil a jemně chlapce popostrčil.

„Budeš se s ní vídat dál,“ ujišťoval ho, když se klučina ohlížel po matce.

Po pár dnech si Hugo na nové prostředí zvykl a utíkal do města navštívit matku. Mistr Arnau mu vysvětlil, že slouží u jednoho rukavičkáře v Kanálské ulici, u Knížecího akvaduktu, za Pannou Marií.

„No když je to tvůj syn, tak si táhni s ním,“ odsekla hrubě rukavičkářova žena na Antoninin chabý pokus o vysvětlení, když je přistihla ve dveřích v objetí. „Jsi k ničemu, rozumíš trochu rybám a to je všechno. Nevíš, co je to sloužit u bohatých. A ty,“ ukázala na Huga, „táhni odsud!“

Čekala, co chlapec udělá. Matka ho pohledem vybídla, aby poslechl, a Hugo se obrátil, zdrcený smutkem a bezmocí, které se jí zračily v očích done dávna tak veselých a plných naděje. Antonina ještě stačila uvidět, jak chlapec kousek poodešel, ale ne dost daleko na to, aby se k němu uličkou i přes zavřené dveře nedonesly nadávky určené jeho matce; Hugo se rozplakal.

Dál chodil do Kanálské a doufal, že se s matkou setká. Na další výpravě se zastavil nedaleko místa, kde bydlela. V úzké uličce, kde se jeden dům lepil na druhý, byl všem na očích. „Co to tam provádíš, usmrkanče?“ zakřičela na něj nějaká žena z druhého patra. „Že ty chceš něco ukrást? Táhni odsud!“ Když pomyslel na to, že to zaslechne rukavičkářova žena a matka zase dostane vyčiněno, Hugo přidal do kroku a zmizel.

Od té doby se omezil na to, že Kanálskou jen procházel, jako by měl namířeno někam jinam, u rukavičkářova domu co nejvíc zpomalil a začal si pobrukovat melodii, kterou kdysi pískával jeho otec. Nikdy však matku nezhlédl.

Hugo opouštěl Kanálskou a utěšoval se, že se spolu uvidí na nedělní mši. Vždycky potom zamířil do Nábřežní čtvrti a vyhledal mistra Arnaua. Našel ho buď v bazilice Panny Marie, či u něj doma, v ulici, kde bydleli další lidé od moře, nebo v písárně, kde však pobýval čím dál méně a raději přenechával její vedení svým pobočníkům. Když nebyl ani tam, hledal ho ve městě. Obvykle ho nakonec našel. Lidé z Nábřežní čtvrti Arnaua Estanyola znali a většina z nich si ho vážila. Stačilo se po něm zeptat v pekařství v Široké nebo v řeznictví u baziliky, v některé ze dvou rybáren nebo v sýrárně.

Postupně se dozvěděl, že mistr Arnau má manželku, která se jmenuje Mar. „Dcera jednoho *bastaixe*,“ pravil hrdě stařec. A také že má syna Bernata, o něco staršího než Hugo.

„Dvanáct že ti je?“ zopakoval Arnau, když mu Hugo zase jednou říkal, kolik mu je. „To Bernatovi bylo rovných šestnáct. Teď je na konzulátě v Alexandrii, aby se přiučil obchodu a mořeplavbě. Brzy se už vrátí domů. Já už chci obchodování nechat. Jsem už starý!“

„To neříkejte...“

„Neodmlouvej,“ přerušil ho Arnau.

Hugo dál neodporoval, mlčky přikývl, stařec se o něj opřel a vydali se dál. Rád podpíral mistra. Připadal si důležitě, když je kolemjdoucí zdravili, a bavilo ho jim pozdrav oplácet, občas tak horlivě, až ztrácel při úkloně rovnováhu.

„Nikdy před nikým neohýbej hřbet,“ dal mu jednoho dne Arnau radu.

Hugo neodpověděl. Arnau vyčkával, věděl, že nakonec něco řekne, znal ho.

„Vy se nemusíte shýbat, protože jste vážený měšťan,“ namítl chlapec, „ale já...“

„Tak to se pleteš,“ odporoval Arnau. „Stal-li jsem se ctihodným měšťanem, pak dost možná díky tomu, že jsem nikdy před nikým neshrbil hřbet.“

Hugo na to tentokrát neřekl nic, i když Arnau už ho nevnímal: v myšlenkách zabloudil ke dni, kdy byl nucen přelézt po kolenou sál v sídle rodu Puigů a políbit Margaridě nohy. Zpychlí zbohatlíci Puigové, příbuzní

Estanyolů, kdysi Arnaua ponížili a Bernat, jeho otec, skončil jejich vinou na šibenici na Obilném trhu jako nějaký obyčejný zločinec. Margarida ho nenáviděla na život a na smrt. I po tolika letech mu přeběhl mráz po zádech, když si na ni vzpomněl. Od té doby o nich neslyšel.

Toho lednového dne roku 1387, jak tak kráčeli k Panně Marii od Moře, je přeuctivě pozdravil nějaký prostý člověk, možná námořník, a Hugo si připomněl radu, kterou mu kdysi Arnau dal. Usmál se. „Nikdy před nikým neohýbej hřbet.“ Kolik ran a kopanců měl utržit, protože se tou radou rozhodl řídit! Ale mistr Arnau měl pravdu: po každé rvačce si u kluků z loděnic vydobyl větší respekt, i když z ní nakrásně vyšel se spoustou šrámů, jak už to tak v šarvátkách se staršími bývá.

Přecházeli přes plácek U Llullů, za Bornským náměstím a kostelem Panny Marie od Moře, když se zdáli rozezněly zvony. Arnau se stejně jako mnozí jiní zarazil na místě; nebylo to obyčejné vyzvánění. „Umíráček,“ zašeptal s přivřenýma očima starý pán. „Král Petr zemřel.“

Ani to nedořekl, když se rozburácely zvony Panny Marie. Potom zazněly ty od Svatého Justa a Pastora, od Svaté Kláry a od Menších bratří... Ve chvíli všechny zvony v Barceloně a okolí zvonily umíráček.

„Král,“ potvrdilo zprávu volání v ulicích, „král zemřel!“

Hugo postřehl v tváři mistra Arnaua znepokojení; jeho znavený, skelný zrak jako by se ztratil v nějakém bodě na začátku Bornského náměstí. Chlapec si to špatně vyložil.

„Vážil jste si krále Petra?“

Arnau v odpověď ohrnul ret a zavrtěl nesouhlasně hlavou. „Oženil mě se zmijí, svou nevlastní dcerou, ženou zlou tak, že jí široko daleko nebylo rovno,“ byl by mohl odpovědět.

„A jeho syna?“ naléhal chlapec.

„Prince Jana?“ probral se Arnau ze zamyšlení.

„To on může za smrt jednoho z nejlepších lidí na světě,“ chtělo se mu odpovědět. Vzpomínka na Hazdaie na planoucí hranici jím otrásla: muž, který mu zachránil život na oplátku za to, že on předtím zachránil jeho děti, žid, který se ho ujal a díky němuž se stal bohatým mužem. Kolik je to už let!

„Je to zlý člověk,“ odpověděl namísto toho.

„Někdo, kdo potřeboval nutně nalézt tři viníky,“ dodal pro sebe, „tři dobré lidi, kteří se obětovali pro své nejbližší a svou komunitu.“

Arnau si povzdychl a opřel se celou vahou o Huga.